

Diakonin och skyddshemmen: Om diakonins roll i välfärdssamhället

Sammanfattning

Vår artikel belyser diakoniarbetets möjligheter och utmaningar i mötet med skyddshemsklienter. Skyddshemmen i Finland tar emot allt fler klienter. Enligt såväl officiella strategidokument som empiriska undersökningar strävar diakonin efter att hjälpa dem som är mest utsatta i samhället. Samtidigt visar forskning att kontakten mellan den lutherska kyrkans diakoni och skyddshemmen är väldigt liten. Våra intervjuer med diakoniarbetare visar att en aktiv relation mellan skyddshem och diakoni skapar värde för kyrkan, samhället och den enskilda. Men hur skall parterna hitta varandra bättre? Diakonins tystlåtna natur är främmande för marknadsföring, men en fruktbar växelverkan med skyddshemmen förutsätter att dessa är medvetna om vilka resurser diakonin har att erbjuda.

Tiivistelmä

Artikkelissa pohditaan diakoniatyön mahdollisuudet ja haasteet turvakotien asiakkaiden kohtaamisessa. Suomalaiset turvakodit ottavat vastaan yhä enemmän asiakkaita, ja sekä virallisten strategiadokumenttien että empiiristen tutkimusten mukaan diakonian päätavoitteena on auttaa niitä, jotka ovat eniten avun tarpeessa. Tutkimusten mukaan luterilaisen kirkon diakoniatyöntekijät tekevät kuitenkin suhteellisen vähän yhteistyötä turvakotien kanssa. Diakoniatyöntekijöitten kanssa tehtyjen haastatteluiden perusteella pyrimme ar-

tikkelissa osoittamaan, miten toimiva yhteys turvakotien ja diakonian välillä tuottaa arvoa niin kirkolle, yhteiskunnalle kuin yksilöille. Kynnyskysymys on, miten eri osapuolet voisivat löytää toisensa paremmin. Diakonian hiljaisen ja näkymättömän profiilin takia markkinoinnin kieli on sille kovin vieras, mutta toimiva vastavuoroinen suhde turvakoteihin edellyttää, että nämä ovat tietoisia diakoniatyöntekijöiden tarjoamista resursseista.

Avainsanat: diakonia, turvakoti, markkinointi

Introduktion

Det är absolut diakonins uppgift att hjälpa offer för familjevåld! Så resonerar fyra diakoniarbetare i Borgå stift som alla har kontakt med skyddshem, en statligt finansierad boendeliknande miljö som tar emot våldsoffer. Samtidigt uppger bara tretton av Borgå stifts cirka hundra diakoniarbetare att de har kontakt med skyddshem (Hellöre, 2020). Skyddshemmen i sin tur har upplevt en dramatisk ökning av klienter under de senaste åren. Våldet som ligger bakom är inte uteslutande fysiskt, utan kan lika väl vara t.ex. ekonomiskt, psykiskt, sexuellt, kulturellt eller religiöst (se närmare om våld i Piispa m.fl., 2006:112). Finland är det land i Europa som har högst andel våld mot kvinnor (Kaittila, 2017:43). Så mycket som 30 % av 18–74-åringarna har blivit utsatta av en nuvarande eller f.d. partner (*Planen för att...* 2017).

I ljuset av denna ökning frågar vi oss vilken diakonins roll är i arbetet mot familjevåld, men också bredare som välfärdsproducent. I vilken mån skall Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (härefter kallad kyrkan) sköta samhällets angelägenheter? Kyrkans roll som tjänsteproducent beror både på synen på kyrka och på uppfattningen om vad en tjänst är. Kyrkan har poängterat att den finns överallt där dess medlemmar finns, inte bara där det finns kyrkligt anställda eller kyrkligt arrangerad verksamhet. På så sätt kan också kyrkan hitta sin naturliga plats i samhällets tjänstesystem. (*Kyrkan och offentliga tjänster*, 2018:20) Enligt den lutherska synen är det centrala att den behövande medmänniskan får hjälp, inte vem som hjälper. I Finland har staten burit ansvar för de grundläggande strukturerna i välfärdssamhället, och för diakoniarbetet har detta betytt ansvar för de mest utsatta där målet ofta varit att styra de som behöver hjälp till samhällets social- och hälsotjänster (*Kyrkan och offentliga tjänster*, 2018:18).

Diakonins teologi och målsättningar omformas i dialog med samhället

Av kyrkolagen framgår att kyrkans grunduppgift bl.a. är att ”i enlighet med sin bekännelse /.../ förverkliga kärleken till nästan” (KL 1993, 1:2). Diakonins uppgift är mer specifikt att hjälpa den som är i störst nöd och som inte får hjälp från annat håll (KO 1991/1993, 4:3). Hur detta sedan utformas är långt upp till församlingen och diakoniarbetaren själv. Ninna Edgardh (2019:156–157) betonar att kyrkan är en del av samhället och samhället en del av kyrkan. Diakonins roll är därför att svara mot de problem som finns i samhället och därigenom vara ett uttryck för kyrkans tro. Therese Bue Kessel (2014) är mera radikal och menar att diakonin inte bara skall svara på samhällets behov, utan också omforma samhället. Diakonin skall vara *mera* än en slags kyrklig social hjälp där diakonin sekulariseras. Forskare talar om ett socialt diakonalt arbete (t.ex. Engel, 2006:184) och en diakoni med politiska eller profetiska målsättningar (t.ex. Ardin, 2019).

Paavo Kettunen (2013:62) argumenterar för att det från 1960-talet framåt skedde en markant förändring i synen på självvård. Fokus försköts från förkunnelse till en strävan att hjälpa människor utgående från deras egen livssituation. Isto Peltomäki (2020:201–202) beskriver hur en mer terapeutisk syn på lidande, med fokus på medmänsklig omsorg, har präglat kyrkans verksamhet och undervisning under senare decennier. En allt starkare betoning av mottagarperspektivet är tydlig även inom diakoniarbetet, där ambitionen att hjälpa människor utgående från deras egna behov och livsfrågor idag är mer eller mindre en självklarhet. Självvården och diakonin har påverkat varandra ömsesidigt; självvård är idag den arbetsform som diakoniarbetarna ser som allra viktigast i sitt arbete. I diakonin är självvårdsarbetet holistiskt och kan inbegripa både konkret hjälp och samtal. (Alava m.fl., 2020:86, 91–92) Diakoniarbetarna betonar respekten för individens självbestämmande och eget aktörskap, och den stora merparten av dem skulle till exempel önska att bröd-koerna kunde avslutas. Som hjälpform uppfattas den vara passiverande och nedsättande, eftersom de hjälpsökandes beroendeposition förstärks. (Alava m.fl., 2020:27)

Sammanfattningsvis kan man säga att diakonin utöver dimensionen att idka självvård och konkret hjälpa utsatta människor även har en politisk eller profetisk dimension, där målet är att påtala systemfel i samhället och protes-

tera mot förändringar för dem som inte själva kan eller orkar göra sin röst hörd. Kjell Nordstokke (2009) menar att diakonins teologi har som uppgift att i första hand kritiskt reflektera över diakonins praxis för att i andra hand utveckla den så att den blir mera autentisk och relevant.

Syfte

Med beaktande av ovanstående lägesbeskrivning lyder vår övergripande forskningsfråga: Vilken är diakonins roll i välfärdssamhället och specifikt i arbetet mot familjevåld i Finland?

Denna besvaras med följande delfrågor:

1. Hur ser dagens diakoniarbete ut gällande relationen till skyddshemsklienter? (empiriskt)
2. Hur kan man förstå diakonins roll i välfärdssamhället i Finland idag? (teoretiskt)
3. Hur kan diakonin utvecklas i kreativ växelverkan med det pågående strategiska arbetet inom kyrkan? (normativt)

Detta undersöker vi dels genom empiriska studier i Borgå stift, dels via en innehållsanalys av relevant litteratur. Studien utmynnar i en normativ ståndpunkt, vilket enligt Nordstokke (2009) är målet med diakonins teologi. Studien är sålunda hermeneutisk och empirin kvalitativ med fokus på en ökad förståelse där samspelet mellan teori och empiri skapar en abduktiv generering av de olika momenten i forskningsprocessen (Alvesson & Skoldberg, 1994).

Tidigare studier om diakoni, skyddshem och våld

De studier som fokuserar på eller tangerar relationen mellan diakoni, skyddshem och familjevåld kombinerar vanligen högst två av dessa tre forskningsfält. Nedan går vi kort igenom de mest relevanta studierna gällande familjevåld, skyddshem och teologi/diakoni i dessa frågor i Finland och dess närområden.

Under 2000-talet har det i Finland publicerats flera studier om familjevåld inom olika discipliner. Minna Piispa och Markku Heiskanen har bland annat undersökt hur mycket våldet kostar (Piispa & Heiskanen, 2000) och

varför just unga kvinnor upplever familjevåld mera än kvinnor i andra åldrar (Piispa, 2004). Vuokko Nietolas licentiatavhandling klarlägger processen att få hjälp av myndighets- och expertnätverk. Till nätverken räknar hon såväl skyddshem som församling (ungdomsarbetsledare och diakoniarbetare), men också skola, polis, hemtjänst, psykiatrisk poliklinik, sjukhus och dagis. Hon fann att kyrkan och psykiatrin ansåg sin grunduppgift vara en annan än just hanteringen av familjevåld, vilket väckte kritiska kommentarer från dagis och skolor. (Nietola, 2011:50, 63)

Många studier finns också kring skyddshem men sällan med koppling till diakonin. Ett viktigt bidrag är Leo Nyqvists doktorsavhandling (2001) om hur man blir fri från partnervåld genom skyddshemmens kundarbete. Han för fram ”tukeva asiakastyö”, en typ av empowerment. Avhandlingen står som bas för flera av de studier kring familjevåld som gjorts efter det. En relevant samhällsvetenskaplig avhandling är Auli Ojuri (2004) studie av tjugo skyddshemsklienter och deras process att komma vidare. Undersökningen visar hur alla offer försökt få hjälp via hälso- eller socialvården innan de sökt upp skyddshemmet. Det verkar som om ingen aktör har ett helhetsansvar över familjevåldet som fenomen. Orsaken till detta är det sektoriserade synsättet, menar Ojuri. Den drabbade bemöts på ett ignorant sätt, där man inte tas på allvar, eller i värsta fall skuldbeläggs eller misstros. (Ojuri, 2004:157–158)

I en studie kring våldets utveckling i Finland åren 1997–2005 tangeras också både kyrkan och skyddshemmen. Studien visar våldets mängd och karaktär, samt kvinnors rädsla för våld och vilka hjälpande instanser de har varit i kontakt med. Av 1317 familjevåldsoffer har några enstaka procent sökt hjälp hos kyrkan respektive hos skyddshem, och merparten har varit nöjda med stödet de fått. (Piispa m.fl., 2006:112) Nämnas kan också Maija Jäppinens (2015) forskning av ryska kriscentra, vilket är en motsvarighet till skyddshem. Hon visar hur den ortodoxa kyrkans konservativa familjesyn påverkar arbetet med kvinnorna. En stark strävan efter att hålla ihop familjen gör det extra svårt att bryta sig loss. Avhandlingen visar att våldet tenderar att fortsätta tills man går skilda vägar.

I Sverige finns doktorsavhandlingar som tangerar skyddshem i andra discipliner än teologi, bl.a. Charlotte Agevall (2012) i rättssociologi om hur kvinnan skall kunna möta sin egen historia och hur hon relaterar till sin omgivning. Sociologen Hans Ekbrand, som liksom Agevall presenterar en utmärkt genomgång av familjevåld och centrala definitioner, fokuserar inte på

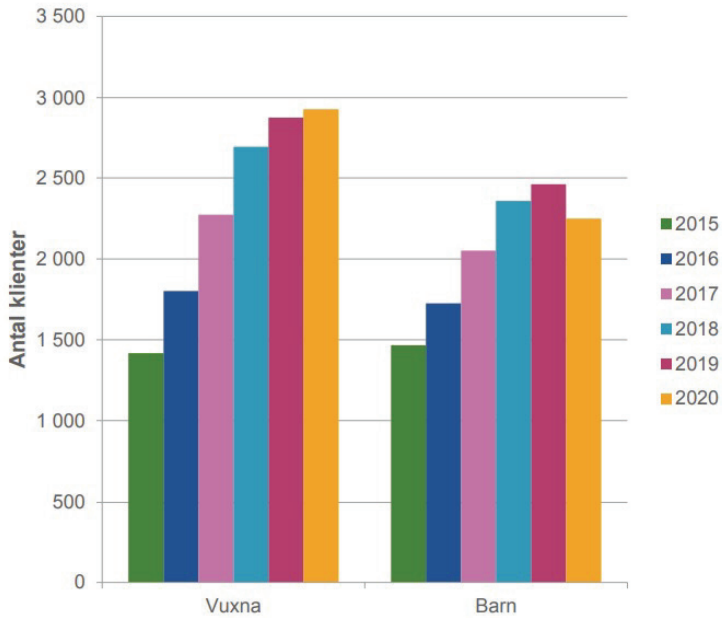
kvinnjourer (den svenska motsvarigheten till skyddshem), men nämner dem (Ekbrand, 2006: 64, 184). Flera svenska avhandlingar fokuserar på barnens synvinkel, t.ex. Åsa Källström Caters (2004) avhandling i socialt arbete om studerar barn, vars mammor flytt till kvinnojourer. Även Anna Georgsson Stafs (2013) avhandling i psykologi fokuserar på barnens synvinkel på det våld som deras pappa utövar mot deras mamma. Kvinnans känsla och kognition i den kritiska fasen när hon lämnar sin man har undersökts av Viveka Enander (2008), som lyfter fram hur stor roll skam spelar för kvinnans tvekan att lämna sin partner. Nämnas kan även Karin Sporres avhandling i teologisk etik (1999) kring förtryck av kvinnor.

Kyrkliga och teologiska publikationer som berör våld, men inte nödvändigtvis skyddshem, är bl.a. *Kvinnor, män och våld* (2000) vilken tar upp den evangelisk-lutherska kyrkans syn på våld och förklarar varför våldet angår kyrkan. *Näe väkivalta* (2007) är en antologi gjord speciellt för kyrkligt anställda vilken går igenom kristen tro och förhindrandet av våld. Teologiska studier är bl.a. Malena Björkgrens avhandlingar (2004, 2009) där hon med ett feministiskt grepp kritiskt påpekar att våldet ibland har glorifierats i den kristna traditionen, genom att lidandet har setts som en väg för Gud att nå fram till den enskilda (Björkgren, 2004:62–66). Hon för också fram att kristendomen tidvis har använts i förtryckande syfte, men hävdar att Lutherska världsförbundets handlingsplan *Kyrkornas "Nej" till våld mot kvinnor* från 2002 erbjuder ett sätt att göra upp med vantolkningar och visa på rimliga alternativ. Ovan nämndes redan Bue Kessel som med sin doktorsavhandling (2014) undersökt diakoni och empowerment inom den kristna traditionen i Kamerun. Från Norge kommer även Tormod Kleivens avhandling (2008) som undersöker kyrkliga ståndpunkter gällande sexuella övergrepp.

Ingen av dessa teologiska studier om våld har emellertid en specifik skyddshemskoppling, och vålds- och skyddshemsstudierna saknar ofta den kyrkliga anknytningen. Diakonins relation till skyddshem är utforskad endast i liten utsträckning, varför vår studie fyller en lucka i litteraturen.

Skyddshem

Den senaste statistiken visar att det år 2020 totalt var över 5244 klienter på skyddshemmen i hela Finland. År 2021 fanns det plats för 211 klienter samtidigt. Institutet för hälsa och välfärd, THL, ansvarar sedan år 2015 för skydds-

Figur 1: Antalet klienter vid skyddshemmen år 2015–2020. (Peltonen & Kaipainen, 2021:1)

hemmen och visar i sin statistik hur klientantalet dramatiskt ökade mellan åren 2015–2020 med 72%. Se figur 1. Under det senaste året har en svag minskning på 2% skönjts, vilket beror på att antalet barn i skyddshemmen minskat, trots att mängden vuxna fortsatt att öka. År 2021 var andelen barn 44% medan 56% var vuxna. Kvinnornas andel var 92% och männens 8%. (Peltonen & Kaipainen, 2021)

En enkätstudie om diakoniarbetares kontakter till skyddshemsklienter

En tidigare enkät (utförd 2019) om den kontakt diakonin har med klienter vid skyddshem visar att frekvensen är låg. Endast sex av totalt cirka 100 diakoniarbetare i Borgå stift berättar att de varit i direktkontakt med klienter på skyddshem. Därtill hade ytterligare fem haft något att göra med dessa. Stu-

dien hade i och för sig en låg svarsprocent (26 svar inkom), vilket gör att det är svårt att dra desto större generaliseringar av materialet. Däremot konstateras att vidare forskning behövs inom området. (Hellöre 2020) Vi har valt ut fyra av dessa elva personer som haft kontakt med skyddshem för en semi-strukturerad djupintervju (se nedan).

Enkätundersökningen utgör en viktig beskrivning av kontexten för vår senare intervjustudie. Bland annat lyfter den fram fem fenomen som återkommer i såväl den akademiska som i den icke-vetenskapliga/självbiografiska litteraturen om våld, skyddshem och diakoni/kyrka. Dessa är skammen och skuld känslorna, tabu och tystnaden, lidande och förlåtelse, hopp samt empowerment. Studien påvisar också att samarbete mellan församlingar och skyddshem tenderar att vara återkommande i de fall kontakt etablerats. Diakonins möjligheter att hjälpa är ofta av praktisk art, men diakonin har samtidigt en särställning i fråga om andligt stöd, till exempel gällande skuld och förlåtelse samt människovärde. Frågan om lidande är svår och hoppet kan vara både destruktivt och leda offret tillbaka till förövaren eller konstruktivt och leda vidare mot ett liv utan våld. I slutändan handlar diakoniarbetet om att på nytt bygga upp människans förmåga till att leva sitt eget liv, till empowerment. Och här är människans egen vilja att ta emot hjälp central, liksom hoppet.

Studien konkluderar vidare att diakonin har teologiska möjligheter att nå fram där samhället står handfallet. Utöver detta har diakonin också ett unikt fågelperspektiv i och med dess position utanför det sektoriserade samhällsmaskineriet. Man kan hjälpa klienter genom att koordinera insatsen från olika instanser, men också med att täcka upp när individer faller mellan stolarna och systemet läcker. I bästa fall räddar diakonin liv. Hinder för diakonin att nå fram kan vara både teologiska och praktiska. Teologiska hinder inkluderar synen på lidande, som i vissa fall kan uppmuntra till ett lidande som man tycker är ädelt. Också synen på förlåtelse som något som borde ges på nytt och på nytt i oändlighet hindrar diakonin att nå fram. Likaså kan människors olika trosföreställningar göra det svårt att hjälpa, till exempel på grund av en syn på äktenskapet där skilsmässa inte i något fall är acceptabel.

Praktiska hinder är i sin tur t.ex. geografiska avstånd till skyddshem speciellt i de fall när ett skyddshem inte ligger inom församlingens område. Även okunskap om skyddshemmet utgör en barriär. Men också språkförbistring såväl mellan finska och svenska, som till andra språk utgör hinder, liksom

mångkulturalitet och andra levnadsvanor. Bristen på nätverk, dvs att man inte har någon personlig kontakt till ett skyddshem, är också ett praktiskt hinder.

Sammanfattningsvis går studien ut på att visa vilka hinder och möjligheter såväl praktiskt som teologiskt som föreligger i diakonins kontakt med skyddshem.

Metod och empirisk dataanalys

För att bredda förståelsen och för att säkerställa att andra viktiga fenomen inte förblivit oidentifierade, har enkäten följts upp av semi-strukturerade djupintervjuer med fyra informanter. Dessa är från olika delar av Borgå stift och representerar såväl landsbygd som urban miljö. Informanterna valdes ut av de elva personer som i enkätstudien haft kontakt med skyddshem. Intervjuerna utfördes i juni 2021 via Zoom p.g.a. coronaepidemin. Intervjuguiden innehöll specifika frågor om familjevåld och skyddshem, men också frågor om diakonins uppgift och coronasituationen, diakonins roll i välfärdssamhället och det värde diakonin skapar. Intervjuerna var cirka 30–90 minuter långa. Materialet transkriberades och anonymiserades och finns hos skribenterna. En innehållsanalys av det transkriberade materialet gjordes för hand genom en tematisk kategorisering med syfte att skapa förståelse såväl för den enskilda respondenten som för fenomenet.

Denna kvalitativa och explorativa ansats för att få fram fylliga beskrivningar av diakoniarbetarnas perspektiv är särskilt användbar när man vill undersöka fenomen som inte tidigare har varit föremål för forskning i någon högre grad (Johannessen & Tufte, 2003:21). Nedan följer ett sammandrag av resultaten från intervjuerna gällande kontakten till skyddshem samt synen hos informanterna på kyrkan/diakonin som välfärdsaktör.

Respondent A, "Guds uppdragsutförare"

A har hjälpt tre personer vidare till skyddshem. Hen upplever att det utan tvekan är diakonins uppdrag att hjälpa familjevåldsoffer: att se den utsatta och kunna förmedla offret vidare till närmaste skyddshem. Också därefter har A haft regelbunden kontakt med familjevåldsoffret, antingen via telefonsamtal eller träffar. A har även en fungerande tvåvägskommunikation med själva skyddshemmet. I den här kontakten är diakonins roll att förmedla kunder/

klienter till skyddshemmen och att få trygghet och specialistkunskap i retur inom ett område som diakonen upplever svårt. A är med i områdets MA-RAK-grupp, vilken består av representanter för olika myndigheter som samlas för att försöka förhindra utvidgade självmord och familjemord. A säger:

Och det tyckte jag var jättevärdefullt, just att jag vet att det finns [skyddshemmet] och att jag har den här kontakten till [föreståndaren] och det är väldigt, väldigt låg tröskel för mig att ringa upp [föreståndaren] om jag träffar på någon som jag märker skulle behöva prata lite mera med någon som kan lite mera än jag om de här sakerna.

Förutom kontakten till skyddshem är A även i kontakt med andra myndigheter som polisen, socialväsendet samt hälsovårdsväsendet och kan följa sina klienter dit vid behov, t.ex. för att göra brottsanmälan eller vid ett första besök. A jobbar för att visa att människovärdet är lika för alla. Om hen hade tid och pengar i överflöd skulle A vilja satsa på kurser för unga vuxna om identitet och relationer samt på äktenskapskurser. A ser det som bra att kyrkan är en välfärdsaktör, att kyrkan är med i samhället och att man hjälps åt.

Kyrkan står ju på en kristen grund och den grunden handlar ju om att vi som människor skall hjälpa varandra/.../jag tycker det är bra när det finns just de här olika instanserna som jobbar sida vid sida med samhället, de kan också ha ordnat olika samtalsgrupper, men jag tycker båda behövs.

Erkännande för sitt arbete får A från klienterna och från Gud, som A ser som sin uppdragsgivare, inte från samhället i stort. A sammanfattar diakonins uppgift med orden: *”Att man fångar upp, det är som absolut sista utvägen då människorna kommer till diakonin, nu har jag inget annat råd.”*

Respondent B, ”Nätverkaren”

Respondent B har slussat några klienter till närmaste skyddshem och också konsulterat skyddshemmet gällande en familj där det förekommit våld. Hen säger att informationen varit värdefull. B förmedlade senare skyddshemmets synpunkter till den misshandlade. B tycker det är svårt att erbjuda hjälp i familjevårdsfrågor om det inte finns minderåriga barn involverade. Vuxna måste

ta sina initiativ själva. B menar ändå att det är diakonins uppgift att hjälpa familjevårdsoffer. Det ger B lugn att ha kontakt till skyddshemmet och hen upplever det skönt och väldigt värdefullt att kunna lämna familjevårdssituationen till dem att reda upp. Diakonin å sin sida kan vara den förmedlande parten som hjälper offer att hitta skyddshemmets hjälp och möjligheter, speciellt dem som inte vet om att det existerar.

B tycker det är roligt att fler instanser och myndigheter i samhället börjat ta kyrkans insatser i beaktande och räkna med diakonins resurser, fast hen också upplever att många ännu inte vet vad kyrkan gör. Regelbunden tvåvägskontakt har B med socialen och polisen. Socialen och diakonin hjälps åt när det finns människor som behöver ekonomisk hjälp, därtill hör socialen av sig gällande diakonins matutdelningar och tipsar om människor som behöver utkörd mat. Polisen i sin tur tar kontakt med krisgruppen, där diakonin ingår, vid plötsliga dödsfall eller om någon behöver stöd. Erkännande för sitt jobb förväntar sig inte B, eftersom det är ett arbete i det tysta, med tystnadsplikt. Men hen gläder sig åt att socialmyndigheterna känner till diakonins insats samt även räknar med den. B värderar högt den uppskattning hen får därifrån. Om B hade oändliga resurser skulle hen sätta dem på ungas välmående och människor i kris. Det mest värdefulla arbetet är det stöd hen kan ge i sorgearbete och stödandet av barns gudskontakt.

Det är främst i ekonomiska frågor som B blir kontaktad, i andra frågor är det B själv som måste vara aktiv och söka upp klienterna. Vi kallar B för nätverkaren eftersom hen ser diakonins uppgift som

...att stöda människor i sitt förhållande både till sig själva, till sina medmänniskor och till Gud, oberoende av vilken ålder de finns i. Att försöka hjälpa dem där nöden är störst och där ingen annan hjälper, så att man försöker hitta de här luckorna. Och om det är några som står utanför kontakter och släktingar och andra stöd, där det här sociala stödnätverket inte fungerar, så där rycker vi in.

Respondent C, "Pionjären"

Respondent C har en lång bakgrund inom diakonin och har varit i kontakt med personer på skyddshem vid flera tillfällen. Klienterna kommer ofta *"förklädda till något annat"*, berättar C. Det har tagit hen många år att intuitivt

*”förstå de lösa trådar som klienterna kastar ut”. Samarbete med skyddshemmet sker då en gemensam klient finns. Hen upplever sig välkommen som samarbetspartner till skyddshemmet. Utmaningar gäller oftast brist på gemensamt språk med den drabbade. C berättar inlevelsefullt om att vägen till skyddshemmet många gånger är lång för offret. Därför blir det en lättnad när den misshandlade äntligen kommer dit, även om det inte betyder att jobbet är slut. I den situationen behöver klienten mycket stöd för att orka ta itu med sin situation och se möjligheten till ett annat liv. Det är en utmanande belägenhet och samarbetet mellan personalen på skyddshemmet och diakoniarbetaren är viktigt. C upplever en stor trygghet i att ha kontakt med skyddshemmet, att veta att det finns. Samtidigt är jobbet med familjevåldsoffer slitsamt.”*Det är de arbetsuppgifterna som går mest under huden på mig / ... / Och det är kanske det som är det jobbigaste med de här familjevåldssituationerna att man måste utvärdera att hur stor är den här faran för att någon skall dö?”**

Hen anser bestämt att det är diakonins uppgift att stödja familjevåldsoffer, liksom det är diakonins roll att stödja alla som faller mellan stolarna i vårt samhälle. C ser diakonin som en pionjär i samhället, den aktör som är i fronten av utvecklingen, där samhället inte ännu hunnit skapa skydds nät. Som exempel ger hen närstående värdare. Här gjorde diakonin mycket för tjugo år sedan.

Men nu finns det så mycket goda andra organisationer som gör det här jobbet så nu är det dags för oss diakoniarbetare att dra oss tillbaka och göra något annat där andra inte ännu gör så mycket. Ett sådant här aktivt utvärderande att skall vi göra det här eller är det dags för oss att gå vidare och göra något annat? Det tycker jag är en anda som skall genomsyra diakoniarbetet / ... / vi behöver aktivt söka nya områden.

C har under sin långa tjänst inom diakonin upplevt hur det tidigare var församlingsborna som ställde krav på vad diakonin skall göra, men att det nu alltmer är ett diffust krav i samhället och via media på att diakonin skall träda in. Ofta är det ekonomiska behov som styr klienter till diakonin, därigenom kommer sedan andra behov, som t.ex. samtalsstöd. C skulle helst inte bara vara en penningutgivare, utan se människan som en helhet. Det att diakonin ger ekonomiska bidrag upplever hen både som *”gott och ont”*. Det är i många fall ändå inkörsporten till kontakten med en diakoniarbetare. C har tidvis väldigt intensiv kontakt med socialen, när det finns en gemensam klient. Ge-

mensamma nätverksmöten ordnas regelbundet, där diakonin är med och man stämmer av vad som är på gång. Genom de här mötena har också diakonin möjlighet att föra fram vad man gör och försöka påverka andra aktörer. Så-dant påverkansarbete behövs också i viss mån, säger C:

Vi måste hela tiden aktivt ha en diskussion, vi måste vara medvetna om att vi inte får göra för mycket, vi måste begränsa oss, vi måste aktivt hålla den där diskussionen levande att vad skall vi göra och hur skall vi göra och när skall vi kräva att nu måste samhället göra något...

Sist och slutligen är det för dem som sviks av samhället som C upplever att diakonin gör sitt jobb. Någon måste ju finnas där.

Det är människovärdet som driver C, hen talar om den barmhärtiga sam-ariern. Ändå menar C att man inom församlingen bristfälligt förstår uppskat-ta värdet på diakonins insatser. Samhället ger diakonin erkännande för sitt jobb, men *"ser man inom församlingen vad vi gör?"* frågar hen och påpekar att många ändå hänvisar till diakonins roll när de motiverar varför de hör till kyr-kan. C önskar att kyrkan på allvar skulle överväga vad som är viktigare när nya tjänster tillsätts: *"är det en präst eller är det en diakon och varför är det viktigt!.../ även om prästerna har vissa lagstadgade uppgifter."* Med oändliga resurser skulle hen vilja hjälpa muslimer och flyktingar mera.

Respondent D, "Påverkaren"

D har en relativt kort erfarenhet av arbete inom diakonin och har en gång varit i kontakt med ett skyddshem gällande en gemensam klient. Eftersom skyddshemmet finns i en annan kommun är kontakten begränsad. D tror att om skyddshemmet skulle finnas inom det egna verksamhetsområdet vore relationen mera aktiv, precis som inom andra boenden inom omsorgsvården eller åldringsvården. Med dem är församlingen regelbundet i kontakt *"och frågar vad behöver ni hjälp med och kan vi samarbeta"*.

Däremot har D ett aktivt samarbete med andra aktörer i näringslivet, som armén, Folkpensionsanstalten och socialvården, även med den finska församlingen på orten. Kontakten är ömsesidig och initieras från båda håll. Diakonins roll är ofta att finansiera när en klient faller mellan stolarna hos FPA eller socialen. Så har diakonin t.ex. betalt platser till kommunens barnlä-

ger och någon större införskaffning för en barnskyddsklient eller en beväring. Parterna har ibland också bara möten för att stämma av. D konstaterar att diakonin har större flexibilitet att räkna till när behovet tränger sig på, medan FPA, armén och socialen måste följa strikta tabeller och regler.

Men i jämförelse med FPA och socialen så vi har inga listor och tabeller som säger att du har fem euro för mycket i lön att du får inget bostadsbidrag, vi kan alltid se mellan fingrarna och hitta lösningar och det är inte bara med pengar vi kan hjälpa utan vi kan hjälpa också med mat eller kläder och vi kan gå med till polisförhöret och det är så oändliga möjligheter som då inte de här andra tjänstemännen har på samma vis.

Diakonin kan även ge andligt stöd, säger D, när andra instanser inte räcker till för dessa frågor. Just den andliga biten lyfter D upp som mest värdefull i sitt jobb: när hen upplever Guds ledning i jobbet, att Gud griper in och hjälper via hen.

Respondent D har blivit tagen på säng av den stora ökningen i antalet klienter under coronakrisen, som mest tog man emot 2/3 flera klienter än tidigare, ökningen är fortfarande märkbar med ca 1/3. Mycket rör det sig om ekonomisk hjälp. D frågar sig ibland huruvida diakonin borde vara mera politisk: skulle diakonin i högre grad informera om vad man gör och påverka, t.ex. i media? D konstaterar att många som bestämmer helt enkelt inte vet, eller ens har tänkt på, hur det går till på gräsrotsnivå. Coronakrisen har ändå medfört att diakonin fått mera erkänsla från privatpersoner men också från företag för det arbete som görs, framför allt med mathjälpen. På det stora hela konstaterar D ändå ”*att vi som jobbar inom diakoni jobbar i det dolda så sen när vi slutar göra vad vi gör, så sen märker alla andra att hur skit det sen då blir och hur jobbigt och svårt det kan vara.*” Diakonins uppgift ser D som att göra sig obehövlig, att ”*hjälpa någon på fötter så att den klarar sig själv*”. Det handlar om akut krisarbete i en människas liv.

Sammanfattning av empiriskt bidrag: diakonins relation till skyddshemsklienter

Vår första delfråga löd ”Hur ser dagens diakoniarbete ut gällande relationen till skyddshemsklienter?” Denna fråga har besvarats ovan via de empiriska

studierna, dels i enkätstudien, dels i intervjuundersökningen. Tabell 1 och 2 sammanfattar de viktigaste empiriska resultaten och det viktigaste empiriska bidraget i den här artikeln.

	Hinder	Möjligheter
Teologiska	Frågan om ett ädelt lidande, upprepad förlåtelse, äktenskapssyn, annan tro	Andligt stöd, förlåtelse, förståelse av lidande, bekräfta människovärdet, bli av med skuld känslor
Praktiska	Okunskap, geografiska avstånd, språkförbistring, komplexa situationer, inte inkluderade i nätverk, mångkulturalitet	Ekonomisk hjälp, praktiska ärenden, ett utifrån-perspektiv på sociala problem, flexibilitet och frihet att reagera snabbt.

Tabell 1: En sammanfattning av enkätundersökningen: teologiska hinder och möjligheter samt praktiska hinder och möjligheter som diakonin har i relation till skyddshem.

	Kontakten till skyddshem	Kyrkan/diakonin som välfärdsaktör
A – Guds uppdragsutförare	Fungerande tvåvägskontakt, diakonin förmedlar kunder, skyddshemmet ger trygghet.	Nätverkskontakt med polis, social-, hälsovårdsväsende. Kyrkan och samhället hjälper och kompletterar varandra.
B - Nätverkaren	Förmedlar kontakt till skyddshemmet, sedan får detta sköta om problematiken.	Allt fler instanser räknar med diakonin, speciellt socialen (för ekonomisk samt mathjälp) och polisen (t.ex. vid dödsfall)
C – Pionjären	Tidvis intensiv kontakt, även med klienten efter att hen kommit till skyddshemmet. Först då börjar jobbet. Familjevårdsfrågor berör djupast i jobbet, de är ofta svåra att upptäcka.	Diakonin måste vara en pionjär i samhället, i fronten av utvecklingen. Tidvis aktiv kontakt med socialen, även påverkansarbete. Krav kommer från samhället, det borde också kyrkan mera inse.
D – Påverkaren	Kontakten till närmsta skyddshem begränsad, eftersom det är i en annan kommun.	Kontakter till socialen, FPA, armén. Påverkansarbete. Ekonomi är politik. Diakonin kan erbjuda instanserna andligt stöd.

Tabell 2: En sammanfattning av intervjuundersökningen: fyra diakoniarbetsares syn på sin kontakt till skyddshem och på kyrkan som välfärdsaktör.

Diskussion: diakonin och välfärdssamhället

Vår andra forskningsfråga löd ”Hur kan man förstå diakonins roll i välfärdssamhället i Finland idag?” Denna svarar vi på genom att belysa hur vår empiri relaterar till andra studier.

När dåvarande vetenskaps- och kulturminister Annika Saarikko besökte kyrkomötet i augusti 2020 konstaterade hon att kyrkan har haft en viktig roll i upprätthållandet av människors välbefinnande i det finländska samhället. Hon nämnde särskilt diakoniarbetet, som på ett kreativt och flexibelt sätt har reagerat på behov som uppkommit, och utvecklat nya arbetsformer i samarbete med den offentliga sektorn. Att kyrkans hjälp har gått till alla oberoende av medlemskap har bidragit till diakoniarbetets trovärdighet och genomslag. Hon underströk att finländarna sätter stort värde på kyrkans stöd i olika kriser, och berättade att statsmakten nyligen tilldelat kyrkan ett särskilt bidrag på 4,4 miljoner euro för att utveckla diakoniarbetet. (*Kirkko ja Koti*, 26.8.2020)

Ministerns uttalande och det beviljade statsstödet är konkreta uttryck för att statsmakten i Finland ser den lutherska kyrkans diakoniarbete som en värdefull resurs i välfärdssamhället. Det här är intressant ur ett historiskt perspektiv, om man betänker att Folkhälsolagen, som kan anses vara en milstolpe i utvecklandet av det finländska välfärdssamhället, då den trädde i kraft 1972 innebar att diakonin uttryckligen fräntogs sin roll i folkhälsoarbetet.

Diakonibarometern 2020 pekar på att många diakoniarbetare ser sitt arbete i termer av att lappa de luckor som finns i den hjälp som samhället erbjuder. Till detta kan räknas ekonomiska bidrag, skuldrådgivning, hjälp i att använda elektroniska tjänster samt samtals hjälp för ensamma, sörjande och för människor med mentala problem (Alava m.fl., 2020:116). Denna inställning återkommer i respondenternas svar i denna undersökning. Respondenterna B och D talar om att diakonin finns till för dem för vilka nöden är störst; de som saknar sociala stöd nätverk eller faller emellan olika stödätgärder.

Den här typen av kontakter utgör en stor del av diakoniarbetarnas vardag. Enligt *Diakonibarometern 2020* har 2% av diakoniarbetarna kontakt med offer för våld eller sexuellt utnyttjande varje vecka, 35% minst en gång i månaden och 56% ett par gånger i året eller ännu mer sällan. I motsvarande undersökning år 2016 sade sig nästan hälften av diakoniarbetarna ha mött offer för själsligt våld (”henkinen väkivalta”) minst en gång i månaden, medan en tredje del hade mött offer för fysiskt våld eller ekonomiskt utnyttjande. Var

tionde hade varje månad kontakt med offer för andligt våld eller sexuellt utnyttjande (Alava m.fl., 2020:78, 82).

Diakonibarometern pekar på en ambivalens i synen på förhållandet mellan kyrkans diakoni och det stöd som statliga och kommunala aktörer erbjuder: ibland ses diakonin som ersättande, ibland som kompletterande i relation till samhällets tjänster (Alava m.fl. 2020:21). Om man betonar att diakoniarbetet täpper till luckorna i det sociala nätverket riskerar diakonin framstå som enbart reaktiv, utan egna målsättningar. Respondent C representerar en intressant infallsvinkel på denna fråga, då hen uttryckligen ser täppandet av luckor som en pionjärinsats: diakonin skall uppmärksamma beslutsfattarna i samhället på vilka brister som finns, och ifall dessa luckor fylls av andra aktörer kan diakonin vända sin uppmärksamhet mot andra behov.

Flera av respondenterna beskriver diakonins roll i termer av en gemensam vandring: målet är att klienterna inte skall bli beroende av diakonin, utan få stöd så att de klarar sig själva. Respondent D talar om att diakonin är ett akut krisarbete, vars mål är att göra sig själv obehövlig, genom att människor kommit på fötter och kan hjälpa sig själva. En annan viktig uppgift för diakonin är att slussa klienterna vidare till dem som specialiserat sig på de aktuella behoven, såsom till exempel skyddshemmen. Respondent C berättar att det ofta är en lång väg innan offret är färdigt att söka sig till skyddshemmet, och respondenterna A och B understryker, liksom C, vilket lättnad det är för diakoniarbetaren att få lämna över ansvaret på dem som har utbildning och erfarenhet för familjevåldsproblematiken – samtidigt som diakoniarbetarna vill hålla kvar kontakten till klienterna och hjälpa dem när de lämnar skyddshemmet.

Diakonin rör sig i gränsområdet mellan den offentliga sektorn och den tredje sektorn. Under de senaste decennierna har det förts en livlig diskussion i vilken utsträckning kyrkan och församlingarna skall erbjuda offentliga välfärdstjänster, och hur dessa i så fall skall organiseras. I nuläget är det framför allt sjukhussjälavården och familjerådgivningen som ordnas genom olika typer av samarbetsavtal och överenskommelser, men också dagklubbar för småbarn och eftermiddagsverksamhet för skolbarn hör till den här kategorin. Bland diakoniarbetarna finns det en skepsis mot ett ökat avtalsreglerat samarbete, eftersom det anses kunna leda till att tjänster som bör erbjudas av den offentliga makten överflyttas på församlingarnas ansvar. (Alava m.fl., 2020:21, 37)

Det är uppenbart att diakonins roll som tjänst och stöd till de mest utsatta inte på något oproblematiskt sätt kan kombineras med ett avtalsreglerat sam-

arbete, där kyrkan blir en producent av välfärdstjänster vid sidan av andra. En aspekt som diakoniarbetarna varnar för är att det kan bli svårare att vara en trovärdig röst för de utsatta, om samarbetet med kommunen är avtalsreglerat. Det finns även en rädsla för att flexibiliteten, som upplevs som en styrka i diakoniarbetet bland annat av respondent D, begränsas om verksamheten regleras i avtal (Alava m.fl., 2020:22). Dokumentet *Kyrkan och offentliga tjänster*, som utarbetades av kyrkostyrelsen och publicerades 2018, aktualiserar likaså de krav som ett avtalsreglerat samarbete kan medföra: ”Kan kyrkan som tjänsteleverantör fortsätta verka som ett genuint religiöst samfund och utifrån sina egna religiösa värderingar, eller måste den anpassa sig till samhällets sekulära värderingar?” (*Kyrkan och offentliga tjänster* 2018:19) Dokumentet uppmanar följaktligen församlingarna att vara återhållsamma med att idka affärsmässig tjänsteproduktion.

En självklar grund för diakoniarbetet är den kristna tron och de värderingar som den bär på. Respondenterna A och C framhåller att människovärdet är lika för alla, och respondent A understryker dessutom att det är bra att kyrkan är med i välfärdssamhället på kristen grund. Diakonin skall i synnerhet finnas till för alla dem som inte har någon annan utväg längre. Till respekten för alla människors värde hör också en ambition att stöda unga och äldre att bygga upp långsiktiga relationer och stödnätverk, samt, som respondent B betonar, att initiativet till stödande åtgärder helst skall komma från den drabbade själv.

Respondenterna förhåller sig, liksom även resultaten i *Diakonibarometern* visar, ambivalent till den ekonomiska hjälp som församlingarna kan erbjuda. En erfarenhet som respondent B lyfter fram är att det uppenbarligen är lättare att kontakta diakonin med ekonomiska ärenden, och respondent C konstaterar att i synnerhet de som har utsatts för våld av sin partner ofta kommer med ärenden som bara på ett fördolt sätt vittnar om våldet. Att diakonin ger ekonomiskt stöd är alltså på gott och ont: det tar mycket arbetstid av diakoniarbetarna, trots att de tillgängliga summorna sällan är stora, men det är en inkörsport för kontakt med klienter som har andra problem i sitt liv.

Ett genomgående drag i intervjuerna är att respondenterna framhåller betydelsen av samarbete med andra aktörer. Genom att man kan komplettera varandras resurser och specialkunnande blir den sammanlagda hjälpen betydligt effektivare, och den enskilda arbetstagarens börda lättar. Nätverk och relationer är återkommande termer i respondenternas svar, och denna betoning av relationer inbegriper även diakoniarbetets andliga dimension. Det här

syns i hur de fyra respondenterna ser på sin egen roll: Guds uppdragsutförare, pionjären, nätverkaren och påverkaren. Respondenterna framhåller även vikten av att diakonin kan förmedla det som andra aktörer inte erbjuder, såsom gudsförtröstan och bön.

Nätverkan innebär inte bara att koordinera insatserna. Respondent C ser detta också som en möjlighet för diakoniarbetaren att påverka hur andra jobbar. Dessutom understryks vikten av att diakonin inte kan ställa upp på alla förväntningar, utan även förmår dra gränser. En intressant detalj är att diakoniarbetarna upplever mer av både förväntningar och uttalad uppskattning från det omgivande samhället, än från den inre kretsen i församlingen. I *Diakonibarometern 2020* förs en intressant diskussion om huruvida diakoniarbetet även borde inkludera påverkansarbete, så att det inte bara handlar om att läka sår, utan även åtgärda orsakerna till att människor far illa. I den undersökning som denna artikel bygger på reflekterar i synnerhet respondent D över behovet att föra de drabbades talan i media eller genom att gå direkt till stadens tjänstemän. Enligt *Diakonibarometern* anser 90% av respondenterna att diakoniarbetarna borde vara de fattigas röst i samhället, men när de får välja vad de vill prioritera mera i framtiden kommer påverkansarbete långt ned på listan (Alava m.fl., 2020:44–45, 94). Påverkansarbete ses alltså av diakoniarbetarna som nödvändigt, men inget som diakonerna själva anser sig ha tid eller möjlighet till, utan de hoppas att detta kunde ske av personer i ledande ställning i kyrkan lokalt och nationellt.

Diakonins roll i det strategiska arbetet inom kyrkan

Vår tredje forskningsfråga är normativ och lyder ”Hur kan diakonin utvecklas i kreativ växelverkan med det pågående strategiska arbetet inom kyrkan?” För att svara på den speglar vi våra empiriska forskningsresultat mot kyrkans strategiarbete.

Diakonibarometern 2020 konstaterar att diakoniarbetarna allt oftare är i kontakt med människor som har en bred skala av problem, vilket framkommit såväl i litteraturgenomgången som i empirin ovan. I många fall finns det också en historia av arbetslöshet, social marginalisering, missbruk och mentala problem som sträcker sig bakåt flera generationer. Detta aktualiseras även i den lutherska kyrkans senaste strategi, Öppna dörrar, som sträcker sig fram till 2026: ”Vi tar de allra svagastes parti och ger röst åt dem som inte har

någon röst i samhället. Vi riktar diakonin alltmer till dem som drabbats av många slags svårigheter eller inte nås av någon annan hjälp.” (Öppna dörrar, 2020:2)

I strategin understryks att behovet av diakoni kommer att öka, och där framhålls också, i likhet med minister Saarikko, att även om kyrka och tro har blivit allt osynligare i det finländska samhället, och allt fler fjärras från kyrkan, finns det fortsättningsvis en förväntan på att kyrkan i krissituationer skall stå för trygghet, tröst och hopp (Öppna dörrar, 2020:4, 6). Marginalisering och otrygghet nämns bland de trender som behöver identifieras och beaktas i planeringen av kyrkans verksamhet och i fördelningen av resurser. Därmed borde arbetet med skyddshemmens klienter prioriteras i kyrkans liv.

Respondenterna A-D framhöll alla behovet av att skapa och upprätthålla nätverk. Samma målsättning understryks även i strategin: ”Kyrkan och församlingarna bildar aktivt nya partnerskap. Vi uppmuntrar de anställda till ett aktivt arbetsgrepp med vidsträckta nätverk.” (Öppna dörrar, 2020:9).

Såväl denna undersökning som de olika dokumenten som här analyseras målar upp en bild av en tjänande kyrka, som identifierar smärtpunkterna i det omgivande samhället och lindrar nöden som del av nätverk tillsammans med andra aktörer. I linje med en luthersk kallelselära är det inte bara kyrkans anställda som utgör kyrkan, utan även dess enskilda medlemmar kan i sina olika yrken och uppgifter bidra till Guds rikes förverkligande.

En kritisk fråga som här aktualiseras är huruvida den här synen på kyrkan är en rest från en gången tid, som var genomsyrad av kristen tro och kyrkliga traditioner. Har kyrkan praktiska möjligheter att förverkliga denna vision? Enkätundersökningen pekar på att väldigt få diakoniarbetare i Borgå stift kommer i kontakt med skyddshemmens offer i sitt arbete. Det här beror knappast på ovilja, utan på att det finns många konkreta hinder att övervinna i ett pluralistiskt samhälle, där den lutherska kyrkan bara är en aktör bland andra inom den tredje sektorn.

Det faktum att kommuner och andra offentliga aktörer allt oftare ordnar service åt invånarna genom att köpa tjänster av privata aktörer försvårar eller åtminstone förändrar det traditionella nära samarbete som har förekommit mellan lokalförsamlingarna och sjukhus, bäddavdelningar, åldringshem och andra institutioner på församlingens område. Om man tidigare tämligen självklart kunde utgå från att merparten av såväl klienterna som personalen och klienterna i dessa hörde till Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland,

är verkligheten idag betydligt mer brokig, sekulariserad och mångkulturell. Det här syns sannolikt också i diakoniarbetarnas möjligheter att etablera ett kontinuerligt samarbete med skyddshemmen. Diakonin finns till för alla oberoende av kyrkotillhörighet, men dess värdegrund är inte, och kan inte vara, religiöst neutral.

Diakoniarbetet har två dimensioner: den synliga, samlande verksamheten i form av till exempel samtalsgrupper, matutdelningar och gemensamma måltider, och den osynliga – hembesöken, självårdssamtalen och ekonomisk rådgivning. Arbetet med klienter i skyddshemmen hör definitivt till den senare. I en tid då allt fler frågar sig vad de får ut av sitt medlemskap i kyrkan ter det sig nödvändigt att kyrkan kan peka på allt det goda som den bidrar till i människors liv. Men den marknadsföringsmässiga logiken skapar gnissel då den konfronteras med den kristna etikens ideal om att inte förhäva sig och inte framhålla sina goda gärningar.

Som tidigare i denna artikel har framkommit, har man inom kyrkan förhållit sig tveksam till att församlingarna skulle gå in i rollen som kommersiella producenter av välfärdstjänster. Ordet ”tjänst” har en annan innebörd i kyrkans språkbruk, och upplevs som en kommersiell produkt som helt främmande för diakonin, som eftersträvar att vara en levande del av både församlingarnas och enskilda kyrkomedlemmars liv. Då tjänst används i betydelsen kärlek till nästan, handlar det däremot om förverkligandet av en av kyrkans mest grundläggande uppgifter, som har varit en oundgänglig del av kyrkans tradition ända från början (*En kyrka med ökade olikheter*, 2017:36).

Att kombinera ordet tjänst i dess traditionella kristna betydelse med en reflektion över vilka värden som kyrkan kan skapa i människors liv kan ändå ses som ett sätt att dra nytta av den kunskap som ekonomisk forskning kan ge om hur tjänster och värde produceras, utan att man behöver fastna i kommersialismens logik, där strävan efter tillväxt och ekonomisk vinst är underförstådd. Kyrkan är en tjänsteproducent i den bemärkelsen att den försöker svara an mot verkliga behov i människors liv, men i motsats till aktörer på marknaden kan den inte kritiklöst förändra sin verksamhetsidé eller anpassa sitt utbud efter vad som efterfrågas.

Diakonin är ofta en föregångare i samhället: en instans som tidigt identifierar problem och luckor i samhällets stödfunktioner, och som ser på människorna med en helhetssyn olik andra aktörers. Diakonin är en föregångare också i kyrkan genom att med empati bemöta människor med både andligt

stöd och praktisk hjälp i vardagen. Diakonin har potential att omforma kyrkan, men den kan också omforma samhället, beroende på hur den förverkligas, i synnerhet om kommunikation och påverkansarbete ses om viktiga delar av diakonin. Från samhället upplever diakonin såväl förväntningar som erkännande, kanske i högre grad än från den egna kyrkogemenskapen. Samtidigt är kyrkan och samhället inte två skilda enheter, utan invädda i varandra.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland anser att behovet av diakoni kommer att öka. Speciellt i krissituationer finns en förväntan på kyrkans stöd, tröst och hopp, även om samhället alltmer sekulariseras. För den som lever i partnervåld är krisen akut mer eller mindre hela tiden. Om kyrkan menar allvar med att beakta marginalisering och otrygghet i sin fördelning av resurser, och om strategins ord om att diakonin bör riktas mot dem som är mest utsatta skall förverkligas, då behöver man prioritera offer för familjevåld. Våldet bryter nämligen ner en människa i grunden och hen ser sig ofta förr eller senare tyngd av multiproblematik och marginalisering.

Det finns dock många hinder i vägen för en relation mellan diakonin och skyddshemmen. Ett är det pluralistiska samhället, där kyrkan bara är en aktör av flera andra aktörer inom tredje sektorn. Här kan diakonin profilera sig genom att erbjuda det som andra aktörer inte kan; en helhetssyn på människan och hennes omistliga värde, gudsförtröstan, hopp och bön. Men även ekonomiska behov kan vara akuta för den som inte kan bo hemma. Via ekonomisk hjälpverksamhet får diakonin ofta en inkörsport till djupare samtal om de djupaste problemen i en människas liv.

Att diakonins samarbete med expertorganisationerna är väldigt personbundet är problematiskt, eftersom det försvårar kontinuiteten i samarbetet och gör kontakten till våldsoffren slumpmässig. Även om initiativet till hjälp borde komma från den drabbade själv, är det ändå inte alla som aktivt orkar söka hjälp i den akuta krisen. Skyddshemmen tar inte kontakt med diakonin, om det inte finns kunskap om diakonin eller fungerande kontakter präglade av ömsesidigt förtroende. En fråga för fortsatt forskning är alltså hur diakonin bättre kan skapa relation till skyddshemmet och marknadsföra sig till den utsatta grupp som skyddshemsklienterna utgör, antingen före, under eller efter vistelsen där.

Diakonin framstår ofta som osynlig. Ändå är det kanske just en mer aktiv kommunikation, ett slags marknadsföring där kyrkan lyfter fram de resurser den har att erbjuda, som erfordras för att skapa de nätverk och relationer som

diakonin behöver – både till klienter och till expertorganisationer som t.ex. ett skyddshem. Dessa nätverk och de personliga relationer de skapar kan i sin tur också ge diakonin möjlighet att påverka samhällsutvecklingen. Att kyrkans strategi rekommenderar återhållsamhet i affärsmässig tjänsteproduktion stöder detta förfaringsätt. Diakoni ses då uttryckligen som ett fristående komplement till samhällets välfärdstjänster.

Sammanfattning

I artikeln frågar vi oss vilken diakonins roll är i det finländska välfärdssamhället och specifikt i arbetet mot familjevåld. Tre delfrågor som ringar in det empiriska, det teoretiska och det normativa bidraget strukturerar vår text.

I en enkätundersökning till alla diakoniarbetare i Borgå stift framgår att endast elva av cirka hundra har varit i kontakt med skyddshem. Centrala orsaker till detta är t.ex. tabu kring familjevåld, skammen, frågan om lidande och skuld, men också rent praktiska orsaker som geografiska avstånd och okunskap. Däremot kunde diakonin erbjuda möjligheter som andra instanser i samhället inte kan, t.ex. andligt stöd och en helhetsbild över situationen. För att undersöka fall där kontakten mellan diakoni och skyddshem har fungerat, intervjuade vi fyra diakoniarbetare med erfarenhet av detta. De kunde berätta att allt fler instanser räknar med diakonin i samhället, t.ex. socialen, men att det oftast är diakonin som i en familjevåldssituation är den aktiva parten och den som slussar klienter vidare till skyddshemmen. Kontakten till skyddshem tenderar att vara personbunden, dvs att man känner personalen som jobbar där. Med dessa empiriska studier besvarade vi frågan om hur dagens diakoniarbete ser ut gällande relationen till skyddshemsklienter.

Diakonin efterfrågas alltmer i dagens Finland, och får också erkännande från samhället. Nätverkande med olika instanser och myndigheter är en viktig del av diakoniarbetet. En viktig fråga är huruvida diakonin fungerar som en ersättande eller en kompletterande faktor i välfärdssamhället och vilken roll avtalsreglerat samarbete skall spela, samt vad det betyder för kyrkans religiösa värderingar om den blir en tjänsteproducent i samhället. Målet hos diakoniarbetarna är uttalat att hjälpa till självhjälp genom att antingen slussa klienterna vidare eller hjälpa dem igenom den akuta fasen så att de sedan klarar sig själv. Endast på så sätt kan diakonin ständigt rikta sig mot den som behöver mest hjälp och är mest utsatt, i enlighet med kyrkolagen och kyrkans strategi.

Med dessa huvudsakliga argument svarade vi på den teoretiska delen av frågan om kyrkans roll i välfärdssamhället.

Såsom visas i både empiri och litteratur är offer för familjevåld ofta i desperat behov av hjälp och i en situation av multiproblematik. Därför placeras de sig också som en angelägen grupp av klienter för diakonin. I enlighet med kyrkans strategi borde alltså samarbete med skyddshem poängteras. Eftersom klienter själva bör ta kontakt för hjälp, borde diakonin tydligare kommunicera att den finns såväl i samhället som i skyddshemmen. Ett sådant nätverkande ger också diakonin möjlighet att omforma såväl samhället som kyrkans roll i samhället. Hur denna marknadsföring av tjänster och resurser skall gå till är en fråga för fortsatt forskning. Med dessa normativa slutsatser svarar vi slutligen på den tredje frågan om hur diakonin kan utvecklas för att bättre svara mot och påverka det strategiska arbetet inom kyrkan.

Tillkännagivande

Svenska litteratursällskapet i Finland har stött forskningen (Lise-Lotte Hellöre) med medel ur Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II. Forskningen är även en del av den tvärvetenskapliga forskargruppen *Värdegrund under omförhandling. Kyrkan som värdeskapare i Svenskfinland*, understödd av Svenska Kulturfonden in Finland.

Käll- och litteraturförteckning

- Agevall, C. (2012). *Väldet och kärleken. Väldutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter*. Diss. Lund Studies in Sociology of Law 38. Lunds universitet. Lund.
- Alava, H., A. Kela, A. Nikkanen & P. Paloviita (2020). *Diakoniabarometri 2020. Aina uuden edessä*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisu 88. Helsingfors.
- Alvesson M., & K. Sköldberg (1994). *Tolkning och reflexion*. Lund: Studentlitteratur.
- Ardin, A. (2019). *Politisk och profetisk diakoni: Olika perspektiv på kyrkans röstbärande roll i samhället*. Argument Förlag.
- Björkgren, M. (2004). *I nöd och lust. Feministiska perspektiv på mäns våld mot kvinnor inom kristen tradition*. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi. Åbo.
- Björkgren, M. (2009). *Våld i parrelationer. En begriplig undersökning av ett moraliskt och sambället problem*. Diss. Åbo Akademi. Åbo.
- Bue Kessel, T. (2014). *Between God's sharing power and men's controlling power: A quest for diaconal empowerment and transformation in Femmes Pour Christ in Cameroon*. Dissertation Series – Volume 19. School of Mission and Theology. Stavanger.
- Edgardh, N. (2019). *Teologi, kön och omsorgens utmattning*. Verbum. Stockholm.
- Ekbrand, H. (2006). *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Diss. Göteborg studies

- in Sociology No. 28. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Enander, V. (2008). *Women leaving violent men. Crossroads of emotion, cognition and action*. Diss. Institutionen för socialt arbete, skriftserien 2008:3. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Engel, C. (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete – för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma*. Diss. Uppsala universitet. Ersta Sköndal högskola, Forskningsavdelningen.
- En kyrka med ökade olikheter. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2012–2015: En översikt över kyrkans arbete* (2017). Kyrkans forskningscentrals webbpublikationer 50. Tammerfors.
- Georgsson Staf, A. (2013). *"I try to think about something else": Children's understanding of their situation and well-being when having experienced intimate partner violence*. Diss. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Hellöre, L.-L. (2020). När mörkret är som djupast. Diakoniarbetare om sin kontakt till skyddshemsklienter. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi. Åbo.
- Johannessen, A., & P. A. Tufte (2003). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Liber. Malmö.
- Jäppinen, M. (2015). *Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus. Etnografinen tutkimus lähisubdeväkiäkövaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä*. Diss. Sosiaaliteiden laitoksen julkaisuja 2015:3. Helsingfors universitet. Helsingfors.
- Kaaitila, A. (2017). *Rahakonfliktit ja taloudellisen väkivalta parisubteissa*. Diss. Turun Yliopiston Julkaisuja C: 434. Åbo universitet. Åbo.
- Kettunen, P. (2013). *Auttava kohtaaminen I: Sielunhoidon perusteet ja teologia*. Kirjapaja. Helsingfors.
- Kirkko ja Koti* 26.8.2020. <https://www.kirkkojakoti.fi/elama/kirkon-toimintaa-arvostetaan-hyvinvoinnin-vahvistajana/> Läst 8.10.2021.
- Kleiven, T. (2008). *Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i möte med seksuelle krenkelsesett i lys av et diakonifaglig perspektiv*. Det teologiska Menighetsfakultet. Oslo.
- Kvinnor, män och våld. Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland synpunkter på familjevård* (2000). Kyrkostyrelsens publikationer 2002:2. Helsingfors.
- Kyrkan och offentliga tjänster* (2018). Publikationer från Ev.-luth. kyrkan i Finland 72. Helsingfors.
- Kyrkolagen* KL. 26.11.1993 / 1054. Finlex.fi. Läst 24.4.2020.
- Kyrkoordningen* KO. 8.11.1991 / 1055 år 1993. Finlex.fi. Läst 25.4.2020.
- Källström Cater, Å. (2004). *Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspectives*. Diss. Örebro studies in Social Work 5. Örebro University. Örebro.
- Lindqvist, R. (2009). *Parisubdeväkiäkövällan kohtaaminen maaseudun soiaalityössä*. Diss. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 354. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Nietola, V. (2011). *Väkiäkövälttyö asiantuntijayhteistyönä*. Licentiatavhandling. A Tutkimuksia 30. Diakonia-ammattikorkeakoulu DIAK. Helsingfors.
- Nordstokke, K. (2009). *Diakonien teologi. I: Pia Kummel-Myrskog, Birgitta Sarelin & Sixten Ekstrand (red.) Där nöden är störst: en introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel*, s. 9–29. Publikationer utgivna av Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2009:1. Helsingfors
- Nyqvist, L. (2001). *Väkiäkövälttainen parisuhde, asiakuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkiäkövällasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakatyöstä*. Diss. Åbo universitet. Ensi ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsingfors.
- Näe väkiäkövältta – Kirstinuskosta nousevia pohdintoja perhe- ja lähisubdeväkiäkövällan vastustamiseksi* (2007). Kyrkostyrelsen. Helsingfors.
- Ojuri A. (2004). *Väkiäkövältta naisen elämän varjona. Tutkimus parisuhdeväkiäkövälttaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä*. Diss. Acta Universitatis Lapponiensis 77. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

- Peltomäki, I. (2020). *Kärsimys ja rakkaus: Cura animarum mundana*. Diss. Helsingin yliopisto. Helsingfors.
- Peltonen J. & S. Kaipanen (2021). *Turvakotipalvelut 2020*. THL. Tilastoraportti 17/21. Läst 1.6.2021.
- Piispa, M. (2004). *Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa*. Diss. Statistikcentralen. Forskningsrapporter, 241. Helsingfors universitet. Helsingfors.
- Piispa, M., & M. Heiskanen (2000). *Väkivallan hinta. Naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa*. Tasa-arvojulkaisu ja 2000:6, Oikeus 2000:14. Statistikcentralen. Helsingfors.
- Piispa, M., M. Heiskanen, J. Kääriäinen, & R. Sirén (2006). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos HEUNI, Publication Series No. 51. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsingfors.
- Planen för att genomföra Istanbulkonventionen 2018–2021 är klar* (2017). Pressmeddelande 19.12.2017. Statsrådet. Stm.fi. Läst 3.3.2020.
- Sporre, K. (1999). *Först när vi får ansikten – ett flerkulturellt samtal om feminism, etik och teologi*. Diss. Lund Studies in Ethics and Theology. Lunds universitet. Atlas Akademi. Uddevalla.
- Öppna dörrar (2020). *Strategi för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland fram till 2026*. Publikationer från Ev.-luth. kyrkan i Finland 91. Helsingfors.